

SIGNALER

Medlemsblad for Rolf Jacobsens Venner | **2•2020**

60 ÅR ETTER

Brev til lyset

Side 6

ROLF JACOBSEN

Kveld på floden Glåma

Side 22

**ROLF
JACOBSENS
VENNER**

ROLF JACOBSENS VENNER

Skappels gate 2
2317 Hamar

rolf-jacobsen.no

Styret:

Eva Arnseth (leder)
Hanne Lillebo (nestleder)
Jan Erik Haug (kasserer)
Tore Stenersen (sekretær)
Anne Lillevold Jacobsen (styremedlem)
Cecilie Werner Erichsen (varamedlem)
Gunnar Brox Haugen (varamedlem)

SIGNALER

Redaksjonen:

Hanne Lillebo
Eva Arnseth
Tore Stenersen

Design: Ann Avranden
Trykk: Printex
Opplag: 300

Redaksjonen takker de som har bidratt
til dette nummeret av *Signal*.

Stoff til neste nummer må være sendt
redaksjonen innen 1. april:
post@rolf-jacobsen.no

Logoen til Rolf Jacobsens Venner er basert
på Tom Gundersens tresnitt fra 1994.

INNHold

- 3 Lederen har ordet
- 4 Mitt Rolf Jacobsen-dikt:
Elin Tinholt velger «Syriner»
- 5 Notiser
- 6 Simen Skjøsberg:
Brev til lyset
- 9 Simen Skjøsberg:
Han som hører snøen bjeffe
- 11 Jan Inge Sørbo:
Å lesa *Brev til lyset*
- 16 Notiser
- 17 Hanne Lillebo:
En ukjent sang om Glomma
- 21 Notiser
- 22 Rolf Jacobsen:
Kveld på floden Glåma

Følg Rolf Jacobsens Venner på **facebook!**

LEDEREN HAR ORDET

Det er med stor ærefrykt overfor mine forgjengere i Rolf Jacobsens Venner at jeg nå skal være med på å bære denne arven videre. Heldigvis er viktige bærebjelker fortsatt med i venneforeningens styre.

Siden RJV ble stiftet i 1997 har det vært arbeidet for å «styrke interessen for Rolf Jacobsens forfatterskap», «bevare eiendommen Skappels gate 2» og «videreutvikle Skappels gate 2 som kultursenter», slik det står i foreningens vedtekter. Mange besøkende har fått oppleve Rolf Jacobsens leilighet med omvisning og kåseri, hagefest og senere bakgårdsfest er blitt en årlig tradisjon, medlemsbladet *Signal* er utgitt to ganger per år, for å nevne noen av aktivitetene. Og ikke minst har RJV etablert en nordisk poesifestival i Rolf Jacobsens ånd som med årene har utviklet seg til å bli Nordens ledende poesifestival. I 2014 ble festivalen skilt ut som en egen organisasjon, men RJV er fortsatt en aktiv støttespiller.

I de årene RJV har eksistert, har det vært arbeidet for å få til et Rolf Jacobsen-senter i Skappels gate 2, og RJV har vært representert i en rekke arbeidsgrupper i regi av Hamar kommune. I 2016 forelå en utmerket forprosjektrapport som ble behandlet og vedtatt av kommunens formannskap. Da lite skjedde for å følge opp vedtaket, ble det etterspurt og bekreftet av Hamars politikere i juni 2020.

Kommunen har nå invitert RJV, Anno museum og Innlandet fylkeskommune med i arbeidet for å følge opp vedtaket om å realisere Rolf Jacobsen-senteret. Dette er krevende, spesielt økonomisk. Hvem vil bidra med hva for at Skappels gate 2 kan bli et dokumentasjons- og formidlingssenter for Rolf Jacobsens liv og diktning, og et formidlings-senter for hedmarksforfatteres forfatterskap slik målsettingen er formulert i forprosjektet?

Oppfølgingen av vedtaket er så vidt i gang. Kommunen har bevilget en million «koronakroner» til bygningsmessig vedlikehold, blant annet nye vinduer. Videre er det budsjettert med to millioner til istandsetting av bygningen i 2021. Dette er en god start. Et av RJVs bidrag er den pågående gjenstandsregistreringen i Rolf Jacobsens leilighet med økonomisk støtte fra Kulturrådet, fylkeskommunen og kommunen.

Det er med glede vi kan fortelle at Nils Aas' byste av Rolf Jacobsen nå er gjenreist. Den har fått en god plassering i Lille Strandgateparken utenfor Skappels gate 2, og vender mot Stortorget.

Neste års Nordisk poesifestival | Rolf Jacobsen-dagene arrangeres 4.–7. mars. Vi vet at det jobbes godt med festivalen, men vi vet også at det er utfordrende å være kulturarrangør under en pandemi. I januar får vi vite mer om hvordan 2021-utgaven av festivalen vil bli, da slippes programmet. Vi følger spent med og gleder oss!

I år er det 60 år siden utgivelsen av *Brev til lyset*, diktsamlingen Rolf Jacobsen mottok Kritikerprisen for. Dette markerer vi med å trykke Simen Skjøsbergs anmeldelse fra 1960 og et intervju han gjorde med Jacobsen; Jan Inge Sørbo bidrar med en nyskrevet artikkel. Vi skal også 80 år tilbake i tid, til den aller første utgaven av *Glåmdals-Jul*. Hanne Lillebo har funnet et ukjent dikt av Rolf Jacobsen, og presenterer dette for oss.

Årets siste utgave av *Signal* kommer sammen med juleposten. Vi sender med de beste ønsker for jula og det nye året.

EVA ARNSETH

Utfordringen om å velge et dikt av Rolf Jacobsen, gikk denne gang til Elin Tinholt, nytilsatt daglig leder for Nordisk poesifestival | Rolf Jacobsen-dagene. Hun er også dramatiker, manusforfatter og forfatter, sist aktuell med romanen *Søstrene på Stenberg* og lytteteatret *Fattigfolk*. Tidligere har hun jobbet for blant annet Norges Verdensarv, Nasjonalbiblioteket og Hedmark Teater.

Flere diktvalg kan leses på venneforeningens nettsider: rolf-jacobsen.no

Elin Tinholt velger dikt

En gang for lenge siden bodde jeg på Hamar. Leiligheten som jeg leide, lå like ved dikterhuset. Rolf Jacobsens hjem. Det gamle, okergule huset fikk meg til å tenke på kornåkrer og solsikker. Så annerledes det store dikterhuset var enn boligblokkene på den andre siden av gaten. Så vakkert skyggene fra trærne tegnet seg mot veggpanelet og solen glitret i vindusglassene. Det hendte jeg var ute sent. Det hendte byen var blitt stille og mørk når jeg gikk hjem. I et av vinduene i dikterhuset pleide det alltid å lyse. Var det Rolf Jacobsen som satt under lampen der inne? Skrev han? Eller satt han og leste? Sov han, kanskje? Sittende i en stol med avisen i fanget?

Mange år senere ville skjebnen at jeg skulle få nøkkelen til Rolf Jacobsens leilighet. Det er jobben som daglig leder for poesifestivalen som har gjort at dikterens husnøkkel er kommet i min besittelse. Det føles unektelig underlig. Det har gått 26 år siden Rolf Jacobsen bodde her. Selv om mange av møblene er fjernet, så bærer hjemmet fortsatt preg av menneskene som en gang levde i disse rommene. Var det i Rolf Jacobsens arbeidsværelse jeg så det lyse den gangen? Eller kom lyset fra stua? Rolf Jacobsen var nært knyttet til hjemmet sitt ved jernbanelinja. Han skrev seks diktsamlinger mens han bodde her. Diktsamlinger med navn som *Stillheten etterpå* – – –, *Pusteøvelse* og *Nattåpent*. Diktsamlinger som har flydd langt. Som er blitt oversatt til over 30 språk. Dikt som ikke bare leses på fransk og engelsk, men også på språk som hebraisk og arabisk! Av en eller annen grunn kom jeg i tanker om diktet om syrinkvisten første gangen jeg stod ved Jacobsens stuevindu og så ut. Fra vinduet er det utsyn mot Skappels gate. Det slo meg at det kanskje var nettopp her dikteren stod da han så kvinnen han elsket varsomt løfte syrinkvisten opp fra gaten og bære den med seg inn. Ja, brått var det nesten som om jeg kunne høre skrittene hennes i trappa. Jeg tror hun gikk med raske skritt, Petra. Og jeg tror hun hadde sol i ansiktet da hun kom inn av døra. Jeg tror hun var iført en småblomstrete sommerkjole og at hun kastet et raskt blikk i speilet i gangen, slik alle som har et spill i gangen, har for vane å gjøre, før hun gikk videre. Så hun mannen sin der han stod borte ved vinduet? Nikket hun kanskje til ham før hun hastet videre inn på kjøkkenet med syrinene? Man kunne høre at hun skrudde på kranen og at det ble helt vann i en vase. Tilbake i stua igjen plasserte hun vasen på bordet. Kan hende sa hun noe om hvor pjusk syrinkvasten var før hun lente seg mot den for å lukte, for visst lukter syriner vidunderlig, og visst bærer de bud om sommer. Og kanskje løftet hun hodet i det samme og så på ham. Og kanskje smilte hun brått så vakkert som bare en kvinne som har levd sammen med en mann et langt liv, brått kan smile. Ja, kanskje var det nettopp slik hun ga ham et dikt?

SYRIN

Jo, jeg så deg
her fra vinduet.
Du bøyde deg og tok den opp,
syrinkvasten
som lå der midt i gata vår og ble
overkjørt av biler. Minst av to.
Jeg hørte springen gå på kjøkkenet,
og der sto den.
Litt forpjusket, skamfull,
nesten død.
Men så idag,
du verden
– hele stua full av sommer,
svimlende
sånn som dengang.

Så det går an.

(*Tenk på noe annet*, 1979)

FOTO: HANNE LILLEBO

Nils Aas' Jacobsen-byste

Etter å ha tilbrakt flere år på et kommunalt lager er busten av Rolf Jacobsen endelig ute i dagslys igjen. Busten er laget av Nils Aas, en av landets fremste billedhuggere. Den ble først satt opp utenfor inngangen til Hamar bibliotek, der den ble avduket i juni 1996 med blant andre fylkesmannen, Den norske Forfatterforenings leder og kunstneren selv til stede. Da biblioteket ble revet for å gi plass til det nye kulturhuset, havnet busten på lager. Etter påtrykk særlig fra RJV ble det bestemt at busten skal stå i den lille parken foran Skappels gate 2. I slutten av november ble fundamentet støpt, og kort tid etter var busten på plass. Vi håper å få til en markering under poesifestivalen i mars.

Brev til lyset

Det fortelles om Shelley at han kunne storme fram til et lite barn han så på gata og riste i det for å få det til å fortelle om den virkeligheten det kom fra. Han mente at barnet ennå måtte bære minner om virkeligheten det forlot da det ble født og kom over i vår verden.

Når man leser Rolf Jacobsens siste diktsamling *Brev til lyset* har man i blant følelsen av at han kunne gjøre det samme. Selv om han da naturligvis ville bli meldt til politiet for barne mishandling.

Et gjennomgangstema i denne diktsamlingen er dikterens erkjennelse av at vi engang eide en virkelighet vi ikke lenger har kontakt med:

Det er noe vi har glemt
av skrift i vinden og tordenen
hva de sier.

Regnet slår mot rutene,
vinden løfter det opp og visker det ut,
sommerfuglen spiler ut det røde seil.
Vi kan ikke minnes hvor vi er
– vi har det like på tungen
men den lammes plutselig og alt
er som bak et slør.

Noe vi har glemt,
et sprang av tiden, et sprog
som før var kjent,
alt er tyst.

– Noe vi har glemt,
regnets tordenens bokstaver vi ikke mer
kan lese,
tegninger på sne, alt er kommet bort.
Sommerfuglen bretter plutselig ut sin vinge
som en flammende munn og hvisker ord,
bokstaver ikke leselige

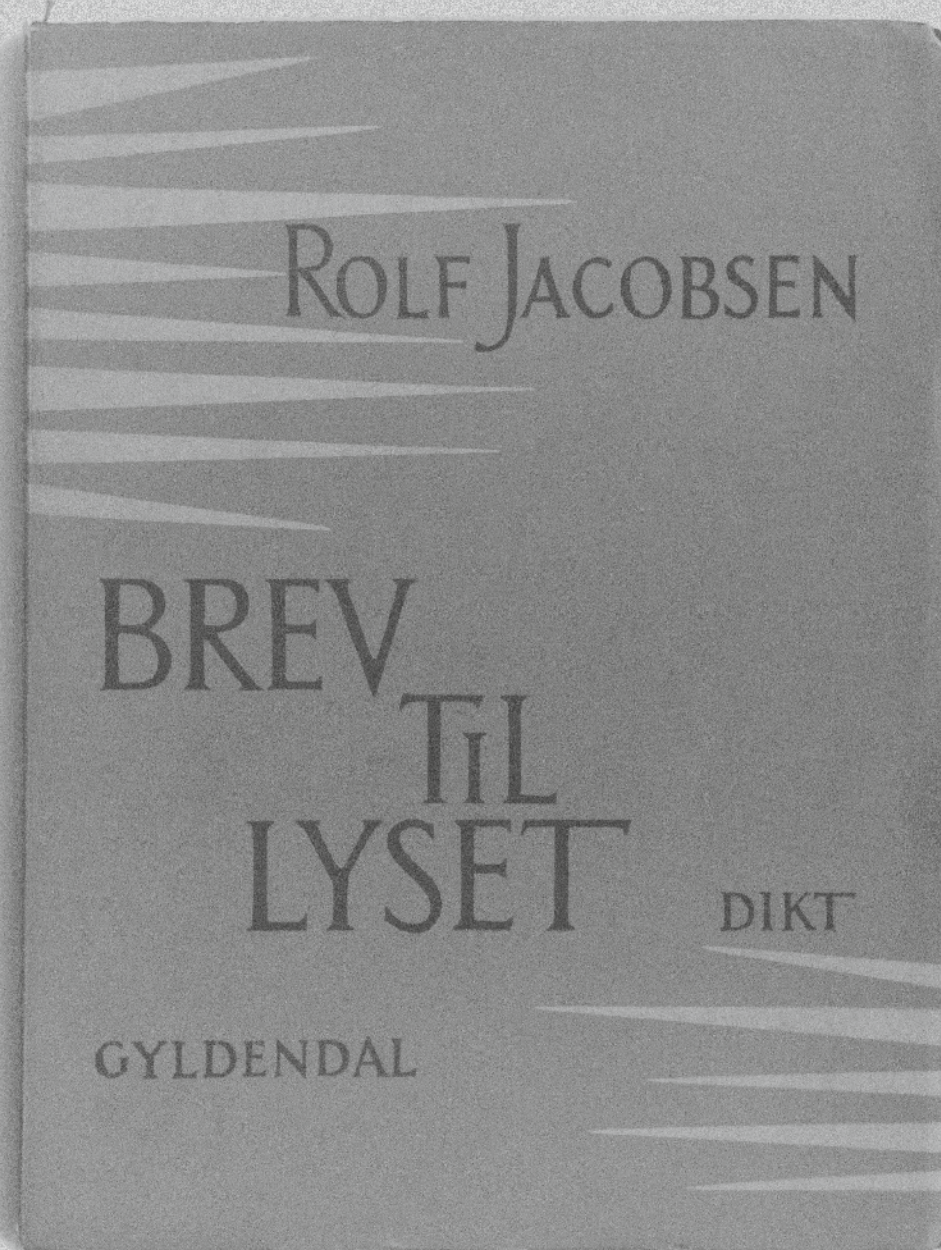
bak murer av sten der noen gråter
og du kan ikke hjelpe.

Vi kan iaktta hvordan verden omkring oss ikke
bare vitner om den tapte virkelighet, men også
finner den, mens vi stadig er stengt ute *fra den*
store sammenheng:

For snart skal alle lyd i verden
hjem og sove
og alle farvene bli trette av å farve
og reise bort fra oss til ukjent sted
og alt skal viskes ut med myke kluter
som nu inatt med det støvfine regn som sølv
over alle parker ruvende som porter
inn til et rike vi engang dro bort fra
og tausheten skal bryte frem
i alle trær.

Som enhver annen ny diktsamling av Rolf Jacobsen, røper også *Brev til lyset* nye trekk ved dikteren. Det er en ganske særegen utvikling man kan iaktta hos ham fra bok til bok. For å si det slik: Rolf Jacobsen er aldri den samme, men alltid den samme. Den virkelighet han dikter ut fra blir alltid videre – eller dypere. Men strukturen i hans dikt er stort sett den samme, hans spillende fantasi som gjør ham til en av våre mest originale diktere, hans glitrende, overraskende evne til å finne bilder er den samme. Han ser som alltid før også de konkrete fenomeners mulighet til å uttrykke noe abstrakt, i blant tørner konkretene og abstraktene sammen i en poetisk eksplosjon som for eksempel når han ser «tankene sildrer nesten lydløst forbi mot elven over røtter og de lave stener i din drøm ...».

I det hele tatt er han stadig like ukonvensjonell og dristig i sine dikt. Har vi ikke i årtier god-

tatt at intet i verden er stillere enn snø? Nå kommer plutselig Rolf Jacobsen og forteller at snøen bjeffer, og han ser den som en stor hund som legger seg utenfor alle dører. I januar støter han stadig pannen mot stjernene som på et loft med gamle uniformer.

Men det er i blant vanskelig å følge ham i hans veldige tankesprang, og rett som det er forlanger han at leseren skal se det symbolske i et bilde bygd opp av konkreter, mens han i neste øyeblikk bruker et liknende bilde som en illustrasjon og atter i tredje øyeblikk lar det gli inn som den bærende bestanddel av diktet, hvor overgangen mellom bildet og motivet er utelatt. Les for eksempel et dikt som «Glassoldater» hvor hårdt regn om dagene minner om soldater, hvor han forteller om regnet og uten overgang er det plutselig soldatene han snakker om.

Men Rolf Jacobsen er altså i den situasjon at virkeligheten han skal rope gjennom sine dikt, stadig blir mer komplisert – eller dypere erkjent. Det må vel føre til at også hans dikt blir mer kompliserte og at han må stille større krav til ordenes og bildenes bæreevne. Jeg er ikke alltid overbevist om at han har funnet de bilder som mest eksakt meddeler det han vil, og jeg må også si at jeg i blant har følelsen av at et og annet dikt er mer komplisert enn nødvendig.

Rolf Jacobsen er imidlertid ikke den som gjør det lett for seg. Han innleder denne samlingen med et dikt, «Brev til lyset». Jeg

forstår dette som en programmerklæring, og der forteller han at morgenens veldige papir er foldet ut over jorden, en traktor er allerede fremme for å skrive et brev til lyset. Den må ha med alt, tordenen og biene, maurveien, vår fred og vår uro.

— — —

Store fuktige linjer og en langsom hånd som ryster svært men nu er alt sagt, siden er full og alt legges åpent frem som et brev til ingen, plogenes brev til lyset som den kan lese som vil.

Jeg tolker dette slik at gjennom diktet skal det mørklagte legges åpent fram i lyset, og alt skal være med. Slik plogen vender ny jord mot dagen, skal diktet åpenbare også det hittil ikke erkjente.

Det er bagatellmessige innvendinger man kan gjøre mot denne diktsamlingen. Den er utvilsomt Jacobsens mektigste hittil, og er en av de betydeligste vi har fått på mange år.

SIMEN SKJØNSBERG (1920–93) var journalist, forfatter og kritiker. I 1954 ble han ansatt som journalist i Dagbladet, i årene 1959–78 var han avisens kulturelledende. Han har utgitt flere romaner, diktsamlinger og andre bøker, blant annet var han sammen med Kjell Heggelund og Helge Vold redaktør for firebindsverket *Forfatternes litteraturhistorie* (1980–81).

«Moden dikterisk myndighet preger denne Rolf Jacobsens siste diktsamling, som nok tør bli en av de sjeldnere begivenheter i årets bokhøst.»

EGIL RASMUSSEN, Aftenposten 10.11.1960

«Straks du slår opp og begynner å lese Rolf Jacobsens nye diktsamling vet du det med lykkelig visshet: Her er det da atter en gang, det som snart er sjeldnere enn alt, et under, en gullklump midt på gaten: *Poesi*.»

AA. B., Farmand 23.11.1960

BREV TIL LYSET | 60 ÅR ETTER

SIMEN SKJØNSBERG | DAGBLADET 16.12.1960

Han som hører snøen bjeffe

Mens han skriver *Brev til lyset*

Rolf Jacobsen ekspederer i bokhandel – liker ikke å selge Rolf Jacobsen.

Rolf Jacobsen er ikke av dem man møter regelmessig på Theaterkafeen. Derimot kan man møte ham i en bokhandel på Hamar hvor han står bak disken, eller på en gård oppi Vang, seks kilometer utenfor byen, hvor han bor.

I det hele tatt, han er lite kjent på strøket, men hans diktsamlinger vekker alltid oppsikt. I går

fikk han Norsk Litteraturkritikerlags pris for *Brev til lyset* som kom i høst.

Dikteren viser seg å være en ytterst beskjeden herre som ikke klarer å legge skjul på gleden over den utmerkelse kritikerne har gitt ham, men som heller ikke klarer å skjule at han føler seg på noe sikrere grunn når han vandrer veien

fra bokhandelen til gården oppi Vang.

Han ble født i 1907, debuterte i 1933 og har skrevet [fem] diktsamlinger.

– Betro oss, Rolf Jacobsen, sier vi i et lite, fredelig øyeblikk over sherryglasset som følger med litteraturkritikerprisen, si oss: selger De mye Rolf Jacobsen i bokhandelen om dagen?

– Det går en del, men jeg liker ikke å selge dem selv. Folk kjøper vel av nysgjerrighet.

– De forandrer Dem så sterkt fra diktsamling til diktsamling.

– Jeg forsøker å vokse, og etter hvert har jeg jo lest en del lyrikk, det er ikke uten betydning. Jeg synes ikke det er noen vits å si det samme i to diktsamlinger, da får man heller la være å utgi den andre. Det er kanskje derfor det er blitt så langt mellom bøkene mine.

– De skrev engang et dikt om en koksbitt som lå i gata, kunne De gjøre det i dag.

– Jeg vet ikke, men i siste boka mi er det et dikt om en traktor. Jeg ser denne traktoren hver dag jeg går på jobben.

– Nå ja, men i diktet ble traktoren til noe annet.

– Den gjorde det. Jeg synes ofte det er fint å ta en slik liten ting som utgangspunkt, den kan man bygge noe på.

– De forteller i Deres siste bok at snøen bjeffer. Den gjør da ikke det.

– For meg er det et logisk bilde. Snøen ligger og ruger omkring husene våre om vinteren,

jeg har ofte lurt på hva jeg skulle sammenlikne den med. Så fant jeg en hund. Den ligger der som en hund. Og når det er kaldt, spraker det i den. Den bjeffer. Det gjør den, det.

Ellers velger han ikke sine bilder selv.

– Synes De selv at Deres siste diktsamling er god?

– Jeg synes den er ganske bra. I grunnen ble jeg ikke overrasket over den gode kritikken. Jeg skal si Dem, den var ferdig til utgivelse i fjor, men så kom den for sent. Jeg tok den for meg igjen og omarbeidet halvparten av diktene. Da følte jeg at den ikke ble så verst. Men jeg må arbeide så lenge med tingene mine, desto lenger jeg arbeider, desto bedre blir de, tror jeg. Dessverre er det vanskelig å kombinere diktningen med jobben min. Jeg er borte fra kl. 8 til 17.30, så skal man ofre seg litt for familien også, og da blir det ikke lange tida igjen til å dikte.

*

Ved utdelingen av litteraturkritikerprisen i går var det større frammøte enn vanlig. Og en særlig spiss på begivenheten satte en bok som dr. Max Tau nettopp hadde fått fra Tyskland. Det var en antologi over moderne europeisk diktning, redigert av en ung tysk modernist. En norsk dikter var med i antologien. Han het Rolf Jacobsen.

«Der er digtere, der som et lyn slaar ned i en læser; man flammer op og forstaar ikke, hvordan man nogen sinde har kunnet være denne digter foruden. Saadan er det gaaet mig med Rolf Jacobsen, en norsk lyriker omkring de tres, som sidste år fik en fortjent kritikerpris for sin sjette bog siden debuten 1933, *Brev til lyset*.

Det er betagende, ren og skøn poesi. Bogen skulle have været omtalt forlængst, men den dovne anmelder har i stedet anskaffet sig de fem andre samlinger (de faas endnu) og læst og læst. Denne Rolf Jacobsen er jo en av Norges store.

[...]

Den norske lyriker Rolf Jacobsen er fra en sommerlys, kølig nordstjerne. Hans prisbelønnede bog rummer ikke et daarligt digt, og danske verslæsere bør haste med at opdage dette lys fra Norden.»

POUL BORUM, Jyllands-Posten 26.10.1961

BREV TIL LYSET | 60 ÅR ETTER JAN INGE SØRBØ | 2020

Å lesa *Brev til lyset*

I 1960 kom Rolf Jacobsens samling *Brev til lyset*. Det var hans sjette bok, og den fjerde etter krigen. Jacobsen hadde gjennomgåande blitt positivt mottaken i norsk litteratur, både dei to samlingane på trettitalet, som var modernistiske pionerararbeid, og i etterkrigstida. *Brev til lyset* styrkte Jacobsens posisjon, sidan han fekk kritikarprisen for boka. Åra etter krigen var krevjande for han, som kjent, men denne boka var eit nytt steg på vegen til å bli vurdert som diktar, ikkje på bakgrunn av hendingane i krigen. Ei oppmuntring var det også at Jacobsen som einaste nordmann dette året var representert i Hans Magnus Enzensbergers antologi *Museum der modernen Poesie*.

Korleis skal ein lese Rolf Jacobsens dikt? Mitt første svar er: Dei skal lesast høgt. Dei er lydlege skulpturar, dei er korte sekvensar i tid, dei er klangar som oppstår og blir borte, som musikken. Å lesa dei ved å omsetja dei til eit begrepsleg språk vil alltid vera tvitydig. I beste fall kan ein opne dikta, bli merksame på samanhengar mellom linjer og vers, slik at ein kjem ut av rådløyse og forvirring, og diktet får utfalda seg som kunstverk. I verste fall kan ein omsetja lysande lyrikk til kjedeleg prosa. Ein blir mint om Asbjørn Aarnes sitt gode uttrykk «uigjensigelig», som han formulerte i boka om Olav Nygard. Diktet er ikkje «uutsigelig», med Welhavens kjende uttrykk, for det er jo sagt! Men det er «uigjensigelig», det kan ikkje gjentakast med andre ord, utan at det sluttar å vera nettopp dette diktet.

Denne påpeikinga er ikkje like presis i alle dikt; det finst dikt der appellen og budskapet er det dominerande, som t.d. i Øverlands manande åtvaringar mot nazismen. Og kanskje kan ein seia at Jacobsen i sine første

samlingar stundom kjem altfor nær tanken og budskapet, når han held saman teknikk og natur. Det gjer han kanskje også i den seine *Pass for dørene – dørene lukkes*, der uroa over moderne livsformer skaper fine satiriske tekstar, men mindre undring. Men i dei første etterkrigssamlingane er det annleis. Der både demonstrerer og tematiserer han det hemmelege og utilgjengelege i dikta, ein finn til og med ein open skepsis til orda, som trass alt er hans medium.

Denne ambivalensen er lett å sjå i tittel-diktet «Brev til lyset». Jacobsen fortalde i intervju med Simen Skjønberg at ideen kom då han var på veg til jobb (Dagbladet 16.12.1960). Han såg ein traktor som pløgde opp eit stort jorde, og då han gjekk heim etter arbeid, heldt traktoren framleis på. Jacobsen assosierte ofte i metaforar; og no stilte han saman marka med «morgenens papir [...] veldig foldet ut / på jorden» og traktoren med ein klumpet neve som skriv eit brev til lyset, linje for linje, når plogfure blir føydd til plogfure. Lyden av maskinen blir elegant lagt inn i samanlikninga: «hver bokstav / brummer den høyt for seg selv».

Det er ei stemning av vår og optimisme i dette diktet, og ei tru på at dette brevet kan få alt fram i lyset: «for det har meget å si / at alt kommer med, både tordnen og biene, / maurveien som har strukket ut sin lille / silkefot i gresset, vår fred / og den uro vi har med alt, skal den ha med». Og brevskrivaren gjer seg ferdig, om lag på same tid som poeten er ferdig med sin dag, og går heim: «nu er alt sagt, / siden er full og alt legges åpent frem».

Brevet er «et brev til ingen, plogenes brev / til lyset». Alt er med, alle kan lesa det. Men både diktet sjølv og resten av samlinga

dementerer noko av denne optimismen. Kven kan eigentleg lesa bokstavane i plogfurene? Samlinga frå 1954 kalla Jacobsen *Hemmelig liv*, og samlinga etter *Brev til lyset* (1960) heiter *Stillheten efterpå* – – – (1965). I begge desse titlane ligg det eit signal om at alt ikkje kan bli sagt, i alle fall ikkje i vanleg språk. Det viktigaste er kanskje det hemmelege livet, eller det som kan «tale med / stemmene til sten og trær» («Stillheten efterpå»).

Traktorens klumpete neve skriv på den store flata, men diktet seier ikkje kva som blir skrive, berre at alt er med.

Utover i samlinga blir nettopp forholdet mellom det verbale og det ikkje-verbale eit tema. I det rapsodiske «I januar» heiter det:

Hva kan du mer i januar,
når alle ord er snakket døde
og ligger strødd omkring som krøllete aviser
[...]

I staden for dei utbrukte orda peikar diktet på skarpe sansningar av snøen, som blir samanlikna med ein stor vennleg hund, som bjeffar når snøen er kald og bitande, eller sement, som alt blir dekkja av, eller på stjerner som klirrar ved senga. Det som er viktig, kjem til oss gjennom andre kanalar enn ord:

Tett bak din skulder,
nærere enn alt du tror, en fred
du ikke selv har kjent,
der verden tier
et dypt, et bratt sekund
som efter et uhørt løfte
gjennom en lukket munn.
(«Tett bak din fot»)

I det store diktet «Blind sang» skjer meddelinga gjennom avtrykk frå stein som har lege lenge i jorda. Han skriv om sjølv «Tidens fotefar» etter «han som går lydløst gjennom skogene». Denne kommunikasjonen er ikkje verbal, og seinare samanliknar diktet meddelinga med den som skjer gjennom pianisten i ein konsertsal, der tonen «fyller hvelvene med ord / som ikke er av mennesket». Dette andre språket har mange gløymt, men Jacobsen tenkjer seg at bonden – som er nær jorda – «vet noe / som ikke vi vet. / Han har en hemmelighet sammen med plogfuren».

Diktet teiknar opp eit bilete av treet som «drikker sin stumhet av jorden, / det setter sin svære rot som en snabel dypt derned / og drikker taushet der». I «Skrift i vinden» peikar han på at

Det er noe vi har glemt
av skrift i vinden og tordenen
hva de sier.

Det er eit viktig språk vi ikkje kan lenger, «regnets tordenens bokstaver vi ikke mer kan lese, / tegninger på sne, alt er kommet bort». Dei gamle har «sitt hemmelige sprog», teikn dei samla opp i «armodens år», men som dei tek med seg når dei blir borte («Minnet om hester»). Poeten prøver å lesa av dette i store tre, der han ser minningar av dyreflankar – dei gamles minne om hestar.

Det skjer ei slags pendelrørsle i samlinga *Brev til lyset*, frå opningsdiktet der «alt er sagt» til ei gradvis erkjenning av at det er sagt i eit språk som færre og færre forstår. Men etter kvart som det verbale språket lukkar seg og «ligger strødd som krøllete aviser», peikar dikteren på andre former for meddeling, knytt til sansane, til mørket og stjernene, til trea, som har ein privilegert posisjon:

[...]
høye trær [står] langs gatene som porter
av lydløshet, som høye kandelabre
for et gotisk univers vi ikke fatter.

Men diktet nærmar seg dette universet på andre måtar: i grenselandet til søvn og draum, i det tause språket til trea, i møtet med historiske bygningar. I eit av dei få rimdikta i samlinga, «En søyle i Chartres», blir bildet av kyrkjebygget «Notre Dame de Pilar» til ein klippe, og mot klippen skyller bølger av «lave rop». Der den «stumme» kommunikasjonen mislykkast andre stader, lykkast den på eit vis her. For Notre Dame de Pilar

hører de lave rop,
kjenner hver sorg de har,
ser på den stummes munn
pinene i hans bryst,
[...]
bøyer seg ned med disig pande,
ingen vet hvem de er,

ingen ord men en dump musikk
som sakte får svar, får svar.
Du klippe, du storm, du morgenstjerne
Notre Dame de Pilar.

Diktsamlinga munnar ut i diktet om «Kata-kombene i San Callisto», der dei gamle martyrgravene og tilfluktstadene under jorda blir ein «by i døden», «Et Venezia ved natt», «en by som en latter bak en lukket dør». Diktet skildrar røtene i mørket, og samanliknar dei med knoklar «som bøyer fingrene om mørket». Men opp av dette mørket stig

Et tre opp av vår knuste virkelighet med
røttene i
fornedrelse.

Et tre som strekker grenene ut over jorden
og rekker
nesten til stjernene. Arcturus, Capella.

Et tre fra jordens hjerte. Forundring.
Trofasthet.

Dette diktet samlar opp i seg både det hemmelege og det synlege; det er både i mørket under jorda og i lyset oppover mot stjernene. Og gjennom bildet av treet som «drikker sin stumhet», som det heiter i eit tidlegare dikt, knyter det eit samband mellom det tause, gåtefulle, det gløymde språket og det som ligg i dagen, som eit brev til lyset, ope for alle som vil lesa. Og treet signaliserer menneskelege kvalitetar: «Forundring. Trofasthet», som også er poetiske kvalitetar. Det er nettopp gjennom undringa at vi kan få tilgang til det hemmelege språket.

Om vi no tek eit steg tilbake, kan vi spørja kva slags rolle det tause og hemmelege har i Jacobsens forfattarskap. Ein tilgang kan vera den biografiske. Då Jacobsen, under vanskelege vilkår, kom tilbake til samfunnet og litteraturen etter krigen, bar han på erfaringar som han ikkje kunne skriva om. Sjølv om mange visste om hans NS-medlemskap og redaktørgjerning og straffa han måtte sona, kunne han ikkje gjera det til tema. Eg er ikkje oppteken av om hans handlemåte i krigen var rett eller urett, og om straffa han fekk var rettferdig. Eg er oppteken av at han bar på

tunge erfaringar, han hadde vore gjennom ein kombinasjon av politisk ukloke val og ein periode med anger og sorg over det som hende med han og familien hans. (Faren døde i krigstida, og broren omkom i tysk fangenskap.) Denne perioden før han fekk lov til å publisera igjen, var utan tvil viktig for forfattaren. Når han fekk klarsignal til å publisera, heldt han sine erfaringar med rettsoppgjeret langt unna det han skreiv. Eg las Jacobsen i mange år før eg visste om dette. Den uroa og sivilisasjonskritikken forfatterskapen rommar, har ingen openberre koplingar til krigserfaringane.

Men kjensla av at noko er blitt øydelagt i språket, at orda er døde og makteslause og at vi må læra eit nytt språk av fuglane og maurens silkesti i gresset, den kan ha røter i desse vonde erfaringane. Samstundes er den genuint modernistisk, og opplevinga av at ideologiane øydela språket er eit viktig innslag i etterkrigslitteraturen generelt. At Jacobsen held det biografiske unna, er ein av grunnane til at dikta kan opplevast som allmenne, som genuine uttrykk for ein heil generasjons erfaring. Kjennskapen til dei biografiske erfaringane kan altså opna opp for ein personleg djupnedimensjon, der treets rot i fornedring også kan lesast opp mot landssvikdom og straffearbeid. Men det er viktigare at dikta opnar seg like godt utan denne kunnskapen, og dermed for lesarar med heilt andre erfaringar av krigen – eller for oss som vart fødte etter krigen. Ei biografisk tilnærming kan altså gje ein slags djupnedimensjon i opplevinga av kva som er hemmeleg og kva som ligg i dagen, men brukt feil, kan det snevra inn rommet for lesinga. Det er difor relativt lite å henta i dette perspektivet.

Eit anna perspektiv ligg i forholdet mellom religiøst språk og daglegspråk. I den mystiske tradisjonen er erfaringar av språkløyse ein del av vegen mot mysteriet. Ein meir eksplisitt religiøs poet som Arnold Eidslott skriv ofte om «tausheten» og Gud som «roper i tausheten». Denne konteksten kan opplysa Jacobsens dikt, i og med at han i fleire dikt peikar på eldre, katolske kyrkjebygg som institusjonar der det skjer ein kommunikasjon som lever vidare på gåtefullt vis, og som ikkje er

ramma av den krisa i språket som Jacobsen stadig vender tilbake til. Sluttdiktet dreg ei linje mellom fornedringa og stjernene, som utviklar vidare dei mange trebileta tidlegare i samlinga, og opnar opp for eit språk der ord som «Forundring. Trofasthet» kan brukast igjen – etter at språkkrisa har rasert delar av det kjende språket.

Eit tredje perspektiv er den Heidegger-inspirerte lesinga som Erling Aadland har gjennomført i avhandlinga som har tittelen «Forundring. Trofasthet.» *Poetisk tenkning i Rolf Jacobsens lyrikk* (1996). Aadland gjer overtydande merksam på kor viktig den språklege problematikken er hos Jacobsen, og han gjer merksam på kor innsiktsfull den aristoteliske inndelinga mellom *episteme*, *fronesis* og *techne* kan vera i lesinga av litteratur. Heidegger brukte denne inndelinga til å kritisera teknologiens overtak i samtida: Vi gløymer kva det vil seia å vera til, fordi vi kan utføra så mykje gjennom teknologiske hjelpemiddel. Det er opplagt at denne tenkemåten fangar opp noko viktig hos Jacobsen. På veg mot den vellukka handlinga, målt i pengar og effektivitet, blir det hemmelege språket hos tre, hestar og mauren i graset avvist.

Mitt poeng med desse tre tilnærmingane er at dei alle kan seia noko om dikta, dei kan gjer rammer som gjer at vi ser aspekt ved dikta tydelegare, dei opnar seg for oss på nye måtar. Samstundes må ein alltid vera varsam med å lesa dikt i «perspektiv» og «i lys av». For det som opnar dikta, kan i neste omgang lukka dei

i ei forenkla, gjerne ideologisert lesing. Derfor konkluderer eg der eg starta. Desse dikta er skrivne for å bli lesne høgt, lytta til, dei er hendingar i tida, skulpturar i eit rom. Dei har fleire dimensjonar enn dei vi kan teikna opp frå biografi, religion eller filosofi. Dei er klassiske tekstar i gadamersk forstand: Dei vil halda fram med å tyda noko og opplysa lesarar som kjem frå nye stader, nye generasjonar og har nye inndelingar med seg.

Men Jacobsens eigne ord kan brukast om ein klok omgang med desse sterke tekstane: Forundring. Trofasthet.

Litteratur

Om tilblivinga og mottakinga av *Brev til lyset*: Hanne Lillebo: *Ord må en omvei. En biografi om Rolf Jacobsen*. Oslo: Aschehoug 1998.

Ei akademisk lesing av Jacobsens dikt, med vekt på *Brev til lyset*:

Erling Aadland: «Forundring. Trofasthet.» *Poetisk tenkning i Rolf Jacobsens lyrikk*. Oslo: Gyldendal 1996.

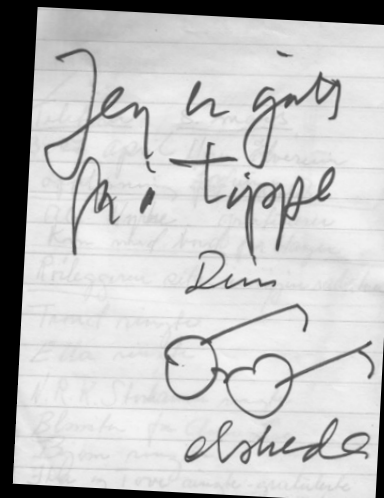
JAN INGE SØRBØ er professor ved Institutt for sosialfag, Høgskulen i Volda. Han debuterte som skjønnlitterær forfatter i 1986 med diktsamlingen *Lågt skydekke*, og har senere skrevet en rekke bøker, både skjønnlitteratur og sakprosa. Hans seneste utgivelser er *Arne Garborg. Frå bleike myr til alveland* (2015) og *Nynorsk litteraturhistorie* (2018). Sørbø er fast kommentator i *Dag og Tid*.

Sett av dagene!

**NORDISK
POESI-
FESTIVAL**
ROLF
JACOBSEN-
DAGENE

nordiskpoesifestival.no
Hamar | 4.–7. mars 2021

Vil du støtte
Rolf Jacobsens Venner
med din Grasrotandel?

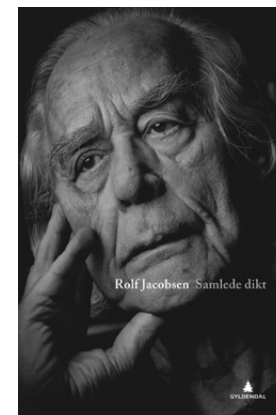

Fra Rolf til Petra.
Lapp funnet i notisblokk
i Skappels gate 2.

Grasrotandelen er en ordning fra Norsk Tipping, hvor du som registrert spiller kan velge ett lag eller én forening som du ønsker å støtte – din grasrotmottaker.

Vi oppfordrer deg til å støtte Rolf Jacobsens Venner!

SALG AV BØKER

Rolf Jacobsen: Samlede dikt
Gyldendal 1999, 3. opplag 2012
(red. Hanne Lillebo)

Rolf Jacobsens tolv diktsamlinger er her samlet i én bok, komplettert i forhold til boken han selv ga ut, *Alle mine dikt* (1990). *Samlede dikt* inneholder også en avdeling dikt som Jacobsen publiserte i aviser, tidsskrift og antologier – fra før debuten og til hans siste leveår. Boken inneholder dessuten kommentarer og diktvarianter samt tittel- og førstelinjeregister.

Ordinær pris kr 350,–
Medlemspris kr 250,–

Ved forsendelse kommer porto i tillegg. Bestilling sendes: post@rolf-jacobsen.no

Brasilianske Matheus skriver masteroppgave om Rolf Jacobsen

I september mottok venneforeningen en e-post fra Matheus Saez, en 23 år gammel brasiliansk masterstudent ved Universidade Federal de Minas Gerais (UFMG) i Belo Horizonte, han skrev at han forsker på Rolf Jacobsens diktning. I masteroppgaven sin vil han ta for seg Rolf Jacobsen i en økopoetisk tradisjon. Han ønsker også å gjendikte Jacobsens dikt til portugisisk, slik at flere i Brasil kan bli kjent med forfatterskapet hans.

Matheus var blitt tildelt stipend for å delta på sommerskole ved Universitetet i Oslo denne sommeren, men på grunn av koronaen måtte han i stedet følge kurs via nettundervisning. Dermed kom han seg heller ikke til Norge. Her hadde han planer om å kjøpe bøker han trengte, og også besøke Rolf Jacobsens Venner og Skappels gate 2 på Hamar.

Vi ble selvsagt nysgjerrige på hvordan en ung brasilianer hadde oppdaget Rolf Jacobsen og også lært seg norsk, og spurte ham om det. Han forteller at han er født i Itabira i Mina Gerais og er fra en arbeiderfamilie. Den første kjæresten hans var norsk, fra Brumunddal, og i 2018 besøkte han henne. Et av de stedene de dro til, var Maihaugen på Lillehammer der dikt av Rolf Jacobsen inngår i en del av utstillingen sammen med bilder av Jakob Weidemann og Carl Nesjar, og musikk av Arne Norheim. Matheus ble interessert i norsk litteratur, og leste *Sult* og *Et dukkehjem* på portugisisk. På dette tidspunktet studerte

han lingvistikk og ønsket å lære norsk. Men ved universitetet han studerte, fantes det ikke norskkurs. Han traff en lærer som kunne svensk, og hun ga ham en innføring i moderne norsk litteratur. Rolf Jacobsens dikt hadde allerede gjort et sterkt inntrykk på ham, og via finn.no fikk Matheus kjøpt *Alle mine dikt* og begynte å lære seg det norske språket. I år er han blitt masterstudent, og skulle som nevnt ha vært på sommerskole i Oslo. Kurset han da tok via nett, var hans første formelle norskkurs. Målet hans er å arbeide som oversetter og norsklærer for å formidle norsk språk og litteratur i Brasil.

Venneforeningen har sendt ham et par bøker, blant annet Jacobsens *Samlede dikt*, og også bistått med informasjon vi tror han kan ha nytte av. Vi håper en gang å kunne ønske ham velkommen til Hamar og vise ham Skappels gate 2.

Årets bakgårdsfest hos Tante Gerda

En stund var det usikkert om det ble noe av venneforeningens tradisjonsrike bakgårdsfest i år på grunn av koronaen, men med nødvendige smitteverntiltak lot den seg gjennomføre. Lørdag 29. august var vi om lag 60 personer som tok plass i den trivelige bakgården til kafeen Tante Gerda for å høre skuespiller Anders Kippersund kåsere om sitt forhold til poesi generelt og Rolf Jacobsen spesielt. Olaf Røsset og Svein Erik Haug bidro med sang og musikk, og sørget for at det også ble allsang. Det ble en fin stund for alle fremmøtte.

En ukjent sang om Glomma

Glåmdals-Jul

En liten kvast med tusenfryd og fire rare løk er tittelen på samlingen med ukjente tekster av Rolf Jacobsen som jeg utga i 1996. Boken inneholder blant annet dikt, noveller, slager-tekster og artikler Jacobsen hadde publisert i antologier, aviser og tidsskrift i årene 1925–93. Særlig interessant er det å se at han forsøkte seg på svært ulike sjangre før hans oppsiktsvekkende debut med diktsamlingen *Jord og jern* i 1933. Også diktene han fikk på trykk under det 16 år lange oppholdet mellom hans andre og tredje diktsamling, *Vrimmel* (1935) og *Fjerntog* (1951), har litterær og biografisk interesse.

Diktet fra samme periode som nå har dukket opp, fortjener også oppmerksomhet. Og det at vi fremdeles kan legge til «nye» tekster til forfatterskapet hans, er i seg selv en liten begivenhet. «Kveld på floden Glåma» er funnet i *Glåmdals-Jul*, Kongsvinger-journalistenes julehefte fra 1940, og har siden ikke vært publisert.

1940 var første gang journalistene i glåmdalsregionen laget et eget, illustrert julehefte. På denne tiden fantes det tre aviser på Kongsvinger, og de tre avisenes redaktører utgjorde juleheftets redaksjonskomité: Rolf Engebretsen fra venstreavisen Indlandsposten, Kristoffer Omberg fra høyreavisen Hede-markens Amtstidende og Aksel Zachariassen fra Kongsvinger Arbeiderblad. Mest sannsynlig oppsto ideen fordi lokalavisene ønsket å gi distriktets innbyggere en ekstra oppmuntring denne spesielle jula, den første etter at tyskerne hadde okkupert Norge. I løpet av krigsårene

skulle både avisene og redaktørene få svært ulike skjebner. I 1945 var det kun Kongsvinger Arbeiderblad tilbake, avisen hadde i 1943 skiftet navn til Glåmdalen. De to andre avisene var nedlagt. Og som vi vet var det Rolf Jacobsen som overtok redaktørstolen da Zachariassen ble avsatt i 1941. Etter krigen ble Jacobsen, for sitt NS-medlemskap og virke som redaktør, dømt for landssvik. (Historien om Kongsvinger Arbeiderblad/Glåmdalen i krigsårene er for øvrig behandlet i et eget kapittel i Guri Hjeltnes' *Avisoppgjøret etter 1945*, og har også fått bred omtale i biografiene Ove Røsbak og jeg har skrevet om Rolf Jacobsen.)

I 1940 var 33 år gamle Rolf Jacobsen journalist i Kongsvinger Arbeiderblad, han bodde på Flisa der han var ansvarlig for avisens Flisa-kontor. I flere år hadde han vært aktiv i Arbeiderpartiet med en rekke verv, også i AUF, blant annet var han partiformann og sosialsjef i Åsnes. Men det var også godt kjent i lokal-miljøet at han var forfatter og hadde utgitt to diktsamlinger. Et fåtall dikt hadde dessuten stått på trykk i Kongsvinger Arbeiderblad, dikt med et tydelig politisk budskap, som i «Mr. Chamberlains juletre», trykt i avisens julenummer i 1938.

Diktet han har bidratt med i *Glåmdals-Jul*, har nok ikke hatt andre hensikter enn å underholde, slik også de øvrige bidragene i juleheftet i hovedsak har hatt. Men det finnes unntak. Signaturen D.E. skriver i teksten «Minner fra et annet år i Norge» om 1905 da mange ble utkommandert til å stå grensevakt

mot Sverige og slik var med på å forsvare et fritt Norge. Fra 1905 trekker forfatteren linjer til situasjonen landets befolkning står i, i 1940, og maner til samhold. Flere av tekstene tar utgangspunkt i lokale forhold, blant dem artikkelen «Odalen i norsk litteratur», skrevet av en av Jacobsens aviskolleger. Juleheftet inneholder selvsagt tekster om jula, også om en fjøsnisse, det er humoristiske tekster, og noen handler om kjærlighet, som Rolf Jacobsens dikt «Kveld på floden Glåma».

Solør-gutten Paudor Johnsen

Gjennom hele Rolf Jacobsens forfatterskap finner vi historier av ulike slag i diktene hans, for eksempel «Den ensomme veranda» i *Hemmelig liv* (1954) eller «Piggtrådvinter» i *Nattåpent* (1985). Men en historie som den han forteller i «Kveld på floden Glåma», skiller seg ut fra det han ellers har skrevet. Her viser lyrikeren Rolf Jacobsen seg fra en ny side.

I det tolv strofer lange diktet i bunden form får vi historien om solørgutten Paudor Johnsen. Ifølge *Norsk personnamnleksikon* er dette uvanlige mannsnavnet Paudor først kjent fra Våler i 1862 og ble litt brukt i Hedmark fram til mellomkrigstiden. Jacobsen har valgt et sjeldent navn med lokal tilknytning. Men Paudor Johnsen er ingen heimfødning, han har sett og opplevd mer enn Solør. Ikke bare har han arbeidet på bygg i hovedstaden og slåss på Grønlands torg, han har også seilt til fjerne land som Argentina, og «sett den halve verden». Så, en julekveld i en fremmed havn kjenner han den «veike lengsel / etter tømmerlandets skoger»; han har ikke greid å kutte alle bånd til hjemtraktene, selv om det har ligget i kortene helt siden han ble født, at han skulle reise ut og søke lykken andre steder. Mye tyder på at han vokste opp i trange kår, svært mange i datidens Bygde-Norge levde under fattigslige forhold. En bror har i likhet med en rekke andre landsmenn utvandret til USA. I diktet hører alt dette fortiden til.

På diktets nåtidsplan har Paudor Johnsen flyttet hjem igjen fra Oslo for å drive familie-bruket. Vi møter ham en lørdagskveld i en båt på Glomma, på vei til et stevnemøte. Da jenta ikke dukker opp som avtalt, tar han fram trekkspillet, og mens han spiller gis et tilbakeblikk på det omflakkende livet han har levd etter at han dro hjemmefra.

Etter en stund tror han at hun har narret ham, han hopper i båten og skal til å ro av gårde idet han hører noen rope etter ham fra stranda. Så kom hun likevel. Og her slutter diktet: hun og han i en båt på Glomma en lørdagskveld.

Stevnemøtet

Hva slags stevnemøte er det snakk om, er det kun en tilfeldig flørt eller hyrdestund, eller er det starten på noe mer varig? I diktet finnes spor som kan peke i litt ulike retninger. Fortelleren virker å bagatellisere både diktet og historien idet det i den første strofen står at dette er «en hastig vise om litt lørdagsleik og låt». I neste strofe opplyses det at Paudor Johnsen «skal ut og veide jente». Verbet veide brukes helst om jakt og fangst i forbindelse med dyr, men *Norsk ordbok* har også med et eksempel som viser at ordet er brukt om jenter. Dagens lesere vil nok umiddelbart tolke det som om diktets hovedperson er ute for å sjekke opp ei jente og at det er noe uforpliktende ved dette stevnemøtet. Han har med et kremmerhus (med drops?), «og er kjent som kavalier i bunn og grunn», heter det videre i den samme strofen. Det nyanserer bildet av ham noe, trolig har han gode hensikter. Men i strofe fem skapes ny usikkerhet hos leseren om hva Paudor Johnsen har fore denne kvelden. Han har «sveket mang ei jente», fortelles det; han har vært en rundbrenner. Da han tror jenta har sviktet ham denne lørdagskvelden, virker han likeglad: «Hvem pokker skulde vente / slik en kveld på noen jente. [...] Han er glad allikevel.» Igjen antydes det at dette er ei jente som ikke betyr så mye for ham.

Men historien gjør en siste vending i strofe elleve: Ei jente i hvit kjole står på elvebredden, og Paudor Johnsen «er våken i ett nu». Vi forstår ut fra det hun sier til ham, at de er gamle kjente, og hennes «Er det *du*?» tilsier at det er en stund siden sist de så hverandre. Når fortelleren deretter kaller møtet mellom de to «en alvorstund», er det åpenbart at dette handler om noe mer enn «litt lørdagsleik».

Den aller siste verselinjen, «mens ei stjerne holder vakt på elvas bunn», er gåtefull. Imidlertid gir det mening om stjerna er Venus, oppkalt etter kjærlighetsgudinnen, slik at det er hun som holder vakt over paret i båten. At

stjerna sies å være «på elvas bunn» og ikke bare speiler seg i elva, er det vanskeligere å finne en god forklaring på.

Styrmann Karlsson og Daisy Bell

Noe av det Paudor Johnsen spiller i ventetiden ved elva, er «litt av Styrmann Karlsons Flammer og en stump av Daisy Bell». Ved første øyekast kan disse opplysningene virke som ubetydelige rekvisitter i diktet, men kanskje er det ikke helt tilfeldig at de nevnes. *Styrmann Karlssons flammer* er en svensk filmkomedie fra 1938 med flere musikalske innslag, blant dem Evert Taubes «Calle Schewens vals». Referansen til filmen gjør for øvrig at vi kan datere Paudor Johnsens båtturen på Glomma til sommeren 1939 eller 1940.

Styrmann Karlsson lover ei jente evig troskap før han drar til sjøs. Tross fristelser underveis er han fast bestemt på å ikke svikte henne. I stedet blir det hun som ikke vil vente på ham, hun gifter seg med en annen. (Karlsson blir også gift.) Ettersom Paudor Johnsen og jenta ved elva kjenner hverandre fra før, er det mulig å se for seg en parallell til styrmann Karlsson. I likhet med Karlsson kan også Johnsen ha hatt en kjæreste da han dro hjemmefra, men i motsetning til Karlssons kjæreste, har Paudor Johnsen jente ventet på ham, eller hun har iallfall ikke truffet en annen hun har bundet seg til mens han har vært borte. Da han vender hjem, møtes de denne sommerkvelden ved Glomma og gjenopptar forholdet.

Langt mer kjent for dagens lesere er sangen «Daisy Bell», fra slutten av 1800-tallet, med dette refrenget: «Daisy, Daisy, / Give me your answer, do! / I'm half crazy, / All for the love of you! / It won't be a stylish marriage, / I can't / afford a carriage, / But you'll look sweet on the seat / Of a bicycle built for two!»

Sykkelturen for to er ikke det mest interessante her (hos Jacobsen blir det en båtturen for to), men det at det handler om en kjærlighet som koples til bryllup. Solørjentas hvite kjole minner om en brudekjole, kanskje er det en kommende brud som hopper om bord i Paudor Johnsenes båt. Dette forsterker inntrykket av at det ligger et alvor i møtet mellom de to, at det er nettopp «en alvorstund», og at hun ikke bare blir en i rekken av jenter han har sviktet.

Dermed ser det ut til at de to starter sin livsreise sammen i båten på Glomma.

En dannelsesroman i diktform

En slik harmonisk slutt kan også ses i sammenheng med juleheftesjangeren. Rolf Jacobsen har ganske sikkert skrevet «Kveld på floden Glåma» spesielt for *Glåmdals-Jul*, og sett for seg en målgruppe og hatt i bakhodet at historien bør ende lykkelig, slik de fleste juleheftefortellinger gjerne gjør. «Kveld på floden Glåma» står slik i sterk kontrast, på mange måter, til diktet «Lysreklamen i skumringen» som han publiserte i *Vrimmel* fem år tidligere. Her har den langt mer vage historien et annet forløp. En kvinne i en storby venter håpefull på en mann, men hun må innse at han ikke kommer. Diktet slutter dramatisk med en blodrød farge og noe som likner gjentatte skrik. Det er lite trolig at Jacobsen ville ha valgt et dikt som dette til et julehefte, mens det derimot i en diktsamling der flere av diktene skildrer bylandskap og modernitet, har en naturlig plass.

I Paudor Johnsenes historie, slik Jacobsen risser den opp, kan vi gjenkjenne de typiske trekkene fra dannelsesromanen, som i kortform gjerne beskrives slik: hjemme – hjemløs – hjem. Gutten fra Solør drar hjemmefra, han høster erfaringer i byen og på sjøen og modnes sannsynligvis også innen han gir etter for lengselen etter «tømmerlandets skoger» – kanskje også ei jente – og vender hjem for å bli. I dette tolv strofer lange diktet ligger stoff til en hel roman.

Diktet har enkelte fellestrekk med forfatterens eget liv. Jacobsen hadde i likhet med Paudor Johnsen flyttet hjem fra hovedstaden hvor han i mange år hadde levd et helt annet liv enn han gjorde i Solør, han hadde dessuten vært utenlands. Han hadde også funnet seg ei lokal jente, hun ble hans store kjærlighet, og i desember 1940 giftet han seg med Petra Tendø. Vi kan se for oss at Paudor Johnsenes stevnemøte også ble starten på et langt samliv, men da på et bruk i Solør.

En sang om Glomma?

Diktets forteller viser seg tydeligst i den første strofen. Her avsløres det at fortellerens kunnskap om Paudor Johnsen må tilskrives en

annen historieforteller: «Av en kar som fisket gjedde / fikk jeg høre det som skjedd.»

Det som er mer verdt å merke seg i denne innledende strofen, er at fortelleren åpner med «Dette er en sang om Glåma», og i tillegg, i siste verselinje, kaller det ei vise. Er det en sangtekst Rolf Jacobsen har skrevet? I så fall ville ikke det være noe nytt. Rundt 1930 skrev han tekster til datidens slagere under pseudonymet Rolf Høvre, de ble både innspilt på plate og utgitt som noter. Vi kjenner også til andre eksempler på at han har skrevet tekst til musikk.

«Kveld på floden Glåma» består av tolv strofer, hvorav elleve har seks verselinjer. Den siste strofen består av kun fem verselinjer, antakelig for å markere at her toner diktet ut. I hovedsak rimer siste ord i verselinjene tre og seks, men enkelte av strofene har i tillegg andre varianter av enderim, for eksempel det nevnte rimparet skjedd – gjedde i verselinjene fire og fem i den første strofen.

Med unntak av en verselinje har strofene samme rytme. Den siste verselinjen har varierende antall stavelser, og gjør det dermed vanskelig å synge alle strofene til den samme melodien. Diktet ble forevist Øivind Roos, musiker og teatersjef bosatt i Kongsvinger, med spørsmål om han kjente igjen en melodi Jacobsen kunne ha hatt med seg da han skrev «Kveld på floden Glåma». Roos påpekte nettopp variasjonen i de siste verselinjene, men svarte også at første strofe samt noen av de andre kan synges til melodien «Jungman Jansson», en svensk sjømannsvis. Andre alternativ finnes også.

Om Rolf Jacobsen med benevnelsene sang og vise har ment at diktet skulle ha tonefølge, er ukjent, men siste verselinje skaper altså utfordringer for den som vil forsøke å synge «Kveld på floden Glåma».

Et dikt om elven Glåma

Det skulle gå ti år før en ny utgave av *Glåmdalsjul* kunne glede og underholde folket i glåmdalsregionen. Og det gikk enda ni år innen Rolf Jacobsen hadde et nytt bidrag på trykk i Kongsvinger journalistlags julehefte. Vi må kunne anta at dette var en form for støtteerklæring fra hans gamle journalistkolleger, og at de med dette åpnet en dør for ham igjen etter krigsårene og landssvikdommen. I *Glåmdalsjul* 1959 finner vi Rolf Jacobsens dikt «Første snefall», og i mot-

setning til 1940-bidraget hans er dette et dikt der vi kjenner igjen poeten Rolf Jacobsen. Heller ikke dette diktet valgte han å gjenbruke, men i *Tenk på noe annet* (1979) står det en fjern slektning, «Første snefall. November».

Jacobsen hadde oppveksten sin ved Glomma og fikk et forhold til solørlandskapet som fulgte ham videre i livet. I det monumentale diktet «Tømmer» i *Hemmelig liv* (1954) skriver han om de store elvene som frakter tømmeret; Glomma nevnes ikke ved navn, kun «Ångerman-elven og Deep Creek, Colombia». Likevel er det nærliggende å se for seg Glomma og velteplasser for tømmeret, skogene der, når en leser diktet og samtidig kjenner til dikterens biografi. I «Kveld på elven Glåma» bruker han betegnelsen «tømmerlandets skoger» om disse traktene.

Det finnes et Glomma-dikt til i Rolf Jacobsens forfatterskap, det har fått tittelen «Et dikt om elven Glåma». «Jeg synes jeg skylder elven Glåma et dikt», sa Rolf Jacobsen, 85 år gammel, før han skrev det som skulle bli det siste diktet han publiserte, trykt i *Solørboka* 1992. Slik han formulerte seg, virker det som om han mente han ikke hadde skrevet dikt om Glomma tidligere. Dermed så han trolig ikke «Tømmer» som et Glomma-dikt, kanskje det skyldes at diktet favner så vidt geografisk og hovedmotivet er tømmer. Hadde han på sine eldre dager glemt at han en gang skrev et dikt om Glomma og Paudor Johnsen? Det kan være, men uansett må han ha ønsket seg et annet dikt som også tydeligere løftet fram hans barndoms elv.

Han valgte en form som for ham var naturlig, den formen han i hovedsak hadde foretrukket gjennom et nesten seksti år langt dikterliv, frie vers. Jacobsen har skrevet seg selv inn i diktet, han drar veksler på egne barndomsminner og trekker en linje mellom barndom og alderdom, men først og fremst handler det om Glomma. Elva inngår i en større sammenheng, både i tid og rom. Og som i «Kveld på floden Glåma», er stjernehimlen der, men denne gangen lar dikteren stjernene speile seg i elva.

ET DIKT OM ELVEN GLÅMA

Storelven Glåma nord i verden.
Brei som et stuegulv under stjernene.
Kommer fra skogene. Først i Solør
blir den en flod like brei som Donau.

Her i det gamle fattiglandet
la den et håpets bånd, det blåe,
ventet på tiden, ventet på tankene
til vi kom inn i en ny slags verden.

Her var min barndom – barføtt-tiden.
Nå er jeg gammel og ser tilbake
– sanden på Lauta. – Lykkestunder
tett ved det blinkende blåe vannspeilet.

Strandsjøer, dauvann og dype sandbrått.
Tidevervselven som speiler stjernene,
himlenes regnvær og solgangsskyene.
Bakenfor tanken vår har vi deg med oss.

Litteratur

Glåmdals-Jul. Kongsvinger-journalistenes julehefte 1940. Kongsvinger 1940

Guri Hjeltnes: *Avisoppgjøret etter 1945.*

Aschehoug 1990

Rolf Jacobsen: *En liten kvast med tusenfryd og fire rare løk. Ukjente dikt og tekster 1925–1993.* Red. Hanne Lillebo. Gyldendal 1996

Rolf Jacobsen: *Samlede dikt.* Red. Hanne Lillebo. Gyldendal 1999

Hanne Lillebo: *Ord må en omvei. En biografi om Rolf Jacobsen.* Aschehoug 1998

Amund Lindberget (red.): *Solørboka* 1992. Solørforlaget 1992

Ove Røsbak: *Rolf Jacobsen. En dikter og hans skygge.* Gyldendal 1998

Om «Daisy Bell», se en.wikipedia.org/wiki/Daisy_Bell

Om *Styrman Karlssons flammor*, se Svensk Filmdatabas

HANNE LILLEBO er utdannet cand.philol. i nordisk litteratur ved Universitetet i Oslo, og arbeider som frilanser. Hun har skrevet *Ord må en omvei. En biografi om Rolf Jacobsen* (1998) og redigert bl.a. Jacobsens *Samlede dikt* (1999). Siste utgivelse er *Obstfelder. En biografi* (2017). Hun var i flere år daglig leder for Nordisk poesifestival | Rolf-Jacobsen-dagene.

NOTISER

Om medlemskap

Medlemskap i Rolf Jacobsens Venner koster kr 250 per år. Skoleelever og studenter betaler halv pris. Som medlem får du tilsendt medlemsbladet *Signaler* to ganger i året, og du kan bl.a. kjøpe billetter til Nordisk poesifestival | Rolf Jacobsen-dagene til redusert pris. Se nettsidene våre for mer informasjon om foreningen og medlemsfordeler.

Send e-post til post@rolf-jacobsen.no eller betal til bankkto.nr. 1800 15 43497. Husk å oppgi navn og adresse.

Vil du vite mer om Rolf Jacobsen og hans diktning?

Rolf Jacobsens Venner kan tilby kåserier, foredrag og forelesninger for store og små grupper i lag, foreninger, bedrifter og skoleverk.

Ta kontakt for nærmere avtale: post@rolf-jacobsen.no eller Eva Arnseth, telefon 951 41 625.

ROLF JACOBSEN

KVELD PÅ FLODEN GLÅMA

Dette er en sang om Glåma
– om den elva som vi kjenner
og litt småprat om en Solørgutt med trekkspill
i sin båt.

Av en kar som fisket gjedde
fikk jeg høre det som skjedde
og det ble en hastig vise om litt lørdagsleik og
låt.

— — —

Paudor Johnsen ror på elva.
Han har spillet med i båten.
Han skal ut og veide jente. Ei som bor ved
neste sund.

Han er kommet hem fra Oslo
og har kremmerhus i lomma,
og er kjent som kavalér i bunn og grunn.

Men ved sundet var der ingen
og han ventet vel og lenge.
Mens han venter tar han spillet sitt og klunker
fram en låt.

Lydt det klinger over elva
og gir gjenlyd innpå moen:
Fadirullan – har du hørt ham, og hans sang
om smil og gråt.

I en blid kromatisk klage
strømmer luften gjennom belgen:
– litt av Styrmann Karlsons Flamme og en
stump av Daisy Bell.

Her er gutten som har trekkspill
som hvert avdrag er betalt på.
– Spill om jenta som har narret dig ikveld.

Her er gutten ifra Solør
som er kjent av hele landet.
Han har svinget sig i valsen på lokalet Furuborg.
Han har sveket mang ei jente
og på høgre handa lyser
det i arret fra en kniv på Grønlands torg.

Ja, Vårherre være med dig.
Ved din vogge sto det skrevet:
Heim og jord skal du forlate. Du skal gløkke
mor og far.

Han har slitt på bygg i Oslo.
Han har seilet i orkaner.

Fra hans bror i Minneapolis kom aldri noe
svar.

Og som boy på S/S Solfonn
til en havn i Argentina
har han sett den halve verden og har delt dens
lyst og savn.

Han har kjent den veike lengsel
etter tømmerlandets skoger,
en julekveld han lå i fremmed havn.

Ja, på Ankertorgets benker
har han kjent hvor handa verket
etter øks og barkspeade. Han forbandet dem
en gang.

Hør, det hviner av et sagbruk
og det dunker fra en traktor.
Det er skogens – det er tømmerlandets sang.

— — —

Her er gutten. Her er kvelden.
Her er eika gjennom strømmen.
Som til velkomst rekker elva sine blide armer
fram.

Hvem skal hogge ved til helgen?
Hvem skal heim og drive bruket?
Det er nettopp Paudor Johnsen. Det er ham.

Ho. Hvem pokker skulde vente
slik en kveld på noen jente.
Fadirullan over elva. Han er gla allikevel.
Og så spiller han som fanten
først i bassen. Så diskanten.
Dypp din åre djupt i vattnet. Og farvell.

– Hoj. Det ojer ifra stranda
og det lyser i en kjole
mere hvit enn elvetåken. Han er våken i ett nu.
– Ja, hun står der. Der på steinen
og han hører et forpustet:
«Kjære vene har du ventet? Er det du?»

Og så hopper hun i båten
og så slutter trekkspilllåten.
Hvilken nytte gjør et trekkspill vel i slik en
alvorsstund?

Det går mange – mange timer,
mens ei stjerne holder vakt på elvas bunn.

(Glåmdals-Jul 1940)

ILLUSTRASJON: ARTHUR ERIKSEN

Sett av dagene!

NORDISK POESI- FESTIVAL

ROLF
JACOBSEN-
DAGENE

nordiskpoesifestival.no

Hamar | 4.-7. mars 2021

**ROLF
JACOBSENS
VENNER**

rolf-jacobsen.no